

MAŁGORZATA ŚWIĘCICKA* | UNIwersYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

Refleksje leksykalno-statystyczne nad wypowiedziami dzieci w wieku przedszkolnym. Część 1 – słownictwo częste

Słowa kluczowe: językoznawstwo statystyczne, słownik dziecięcy, części mowy, semantyka.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.01018>

1. Wprowadzenie

W 1987 roku Halina Zgółkowa oraz Katarzyna Bułczyńska opublikowały *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne* (SD1¹), którego celem było:

- 1) wzbogacenie serii słowników frekwencyjnych współczesnej polszczyzny oraz 2) uzupełnienie luki polegającej na braku opisu frekwencyjnego słownictwa używanego przez dzieci w wieku przedszkolnym (SD1: 3).

Autorki zrealizowały zatem postulaty głoszone przez wiele lat przez psychologów (Szuman 1968) oraz psychologów i językoznawców (por. np. Brzezińska, Zgółkowa 1982: 81–89), którzy podkreślali niezbędność badań frekwencyjnych nad słownictwem dzieci w wieku przedszkolnym i ich znaczenie dla twórców tekstów literackich dla dzieci².

Wskazane opracowanie statystyczne w zestawieniu z innymi słownikami frekwencyjnymi posłużyło H. Zgółkowej (1987) do charakterystyki stylowego zróżnicowania współczesnej polszczyzny mówionej. Lista frekwencyjna w układzie alfabetycznym oraz rangowa wymienionego tomu stanowiły również podstawę materiałową szkiców mojego autorstwa na temat wyrazów statystycznie częstych (zob. Świącicka 1998: 99–113) oraz rzadkich (Świącicka 1993b: 129–140) w słowniku dziecięcym. Można zatem za H. Zgółkową (SD2: 9) powtórzyć:

Opracowany ponad trzydzieści lat temu słownik spełnił i nadal pełni istotną rolę w badaniach językoznawczych, pedagogicznych, psychologicznych, socjologicznych, logopedycznych, a nade wszystko stanowi inspirację do działań praktycznych i metodycznych, w których uczestniczy dziecko.

* malzak@ukw.edu.pl; ORCID: 0000-0002-7504-7263

1 Jako SD2 oznaczono kontynuację badań, o czym w dalszej części tekstu.

2 Między innymi K. Bułczyńska (1987: 123), prezentując wyniki badań statystycznych nad słownictwem tekstów literackich przeznaczonych dla dzieci, stwierdziła: „Badania te mogą być jednak w pełni przydatne metodycznie jedynie pod warunkiem, że będzie się dysponować również systematyczną wiedzą o zasobie leksykalnym odbiorców tych tekstów”.

Trzeba nadto dodać, że inspiruje również naukowo, jako że H. Zgółkowa zrealizowała pomysł kontynuacji badań nad słownictwem dziecięcym, którego efektem jest *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015. Listy frekwencyjne* (SD2). Biorąc pod uwagę fakt, że „autorami” SD1 są dzieci urodzone w latach 1975–1980 (materiał z lat 1980–1983), a SD2 dzieci urodzone w latach 2007–2012 (materiał z lat 2010–2015), trzeba stwierdzić, że dziś dysponujemy dokumentacją słownictwa dzieci z dwóch pokoleń: końca XX i początku XXI wieku. I jak pisze sama autorka: „Takich systematycznych badań kolejnych dwu pokoleń (w określonym wieku rozwojowym) nie odnotowano dotąd w polskiej literaturze przedmiotu” (SD2: 10).

Reguły opracowania SD2 nie odbiegają od tych przyjętych w SD1, co może dobrze służyć celom porównawczym. Ze szczegółami postępowania badawczego, zasadami opisu gramatycznego, kodowania itp. zainteresowany czytelnik może się zapoznać we *Wstępie* (s. 9–19) do opracowania. Tu warto jednak wymienić kilka istotnych dla dalszych rozważań cech tekstów stanowiących podstawę „nowego” słownika. Ogółem korpus tekstów obejmuje dwa miliony użyć wyrazów, utrwalonych na różnych elektronicznych nośnikach i poddanych transkrypcji zasadniczo zgodnie z zasadami ortografii polskiej. Spontaniczne wypowiedzi dziecięce mają zróżnicowany charakter tak pod względem formy (monologi, dialogi, polilogi), jak i tematyki (np.: rodzina, zabawy, zabawki, zajęcia w przedszkolu, role zawodowe dorosłych). Materiał badawczy pochodzi z całej Polski, respondenci w liczbie 2586 mają od 2,6 do 7 lat, a w ich doborze uwzględniono ważne zmienne socjolingwistyczne, tj. poza wiekiem – płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie/zawód rodziców, rodzeństwo (lub jego brak), uczęszczanie (lub nie) do przedszkola. Z dwumilionowego korpusu wyekscerpowano losowo, zachowując wszelkie proporcje w zakresie formy wypowiedzi, wieku i płci, materiał o objętości 100 000 jednostek leksykalnych. Stanowi on podstawę słownika, składającego się z 7183 haseł i 17 919 słowoforn.

SD2 może stanowić przedmiot ciekawych badań w nurcie językoznawstwa statystycznego. Mnie zainspirowało ono, tak samo jak SD1 przed laty, do refleksji leksykalno-statystycznej nad wypowiedziami dzieci w wieku przedszkolnym. Celem zasadniczym niniejszego szkicu jest charakterystyka wyrazów statystycznie częstszych w słowniku, z uwzględnieniem zarówno ich struktury funkcjonalnej, jak i semantycznej.

Podstawę materiałową rozważań stanowi lista rangowa SD2 zawierająca 1005 wyrazów z $f \geq 9$, czyli w statystyce leksykalnej zaliczanych do klasy słownictwa częstego, które dzieli się niekiedy na słownictwo bardzo częste ($z f \geq 50$) i słownictwo częste (tj. $20 \leq f < 50$ i $9 < f < 20$) (por. Sambor 1975: 9). W podanej już liczbie 7183 haseł słownictwo częste stanowi zatem 14 procent, natomiast słownictwo rzadkie (6178 haseł) – 86 procent, co nie zaskakuje, gdyż potwierdza ogólnie znaną prawidłowość, że „ogromną większość tekstu stanowią wyrazy o małych częstościach (rzadkie) [...]” (Sambor 1974: 468). Statystyka potwierdza również inną jeszcze prawidłowość, zaobserwowaną m.in. przez H. Zgółkową (1987: 10) w odniesieniu do różnych odmian stylowych polszczyzny, tj. fakt, że niewielka liczba haseł częstszych pokrywa aż 86,7 procent (86 666 wyrazów częstszych w tekście) dziecięcego tekstu mówionego, a słownictwo rzadkie w tekście (13 334) stanowi 13,3 procent.

Ponieważ dysponuję jedynie papierową wersją słownika, analizę listy rangowej prowadziłam metodą tradycyjnych obliczeń, w których łatwo o pomyłkę, zatem wielokrotnie powtarzanych,

sprawdzanych w celu zapewnienia rzetelnej podstawy do interpretacji i uzyskania wiarygodnych rezultatów badawczych.

W zaproponowanym oglądzie ilościowym i jakościowym wyrazów częstych w słowniku pod uwagę biorę klasy funkcjonalne (według części mowy) oraz reprezentatywność określonych kategorii znaczeniowych, zarówno w dziecięcym słownictwie podstawowym, jak i tematycznym. Wybrany sposób opisu uzasadnia – poza tradycją w językoznawstwie statystycznym – także jego przydatność w praktyce dydaktycznej, w tym jako teoretyczne przygotowanie nauczycieli, logopedów, pedagogów do kształcenia językowego dzieci. Od razu muszę jednak dodać, że lista rangowa nie jest doskonałym źródłem materiału badawczego. O ile porządek według części mowy zasadniczo nie budzi wątpliwości, o tyle klasyfikacja semantyczna – ze względu m.in. na brak kontekstów wyrazowych – nierzadko musi się opierać na arbitralnych decyzjach badacza. Brak kontekstów wyrazowych to oczywiście niejedyny powód komplikacji interpretacyjnych, wyróżnione grupy semantyczne – co oczywiste – są tylko pewnym schematem, modelem, który nie oddaje w pełni całego skomplikowania rzeczywistości pozajęzykowej. Mimo poczynionych zastrzeżeń sędzę, że wyniki analizy listy rangowej SD2 według podanych kryteriów dają pewien obraz struktury gramatycznej i znaczeniowej słownika dziecięcego w XXI wieku.

2. Statystyka części mowy

Charakterystykę udziału poszczególnych części mowy w strukturze dziecięcego słownictwa częstego warto poprzedzić kilkoma słowami wyjaśnienia. Otóż doskonale zdają sobie sprawę z dyskusyjności i niedoskonałości semantycznych, morfologicznych czy syntaktycznych kryteriów klasyfikacji wyrazów na części mowy. W niniejszej analizie kieruję się, mimo wszelkich zastrzeżeń, semantycznymi definicjami części mowy, według których wyróżnia się leksemy synsemantyczne (współznaczące), czyli spójniki, przyimki, partykuły, oraz leksemy autosemantyczne, tj. wykrzykniki o funkcji ekspresywnej przeciwstawione pozostałym wyrazom pełniącym funkcję symboliczną, tj.: rzeczownikom – nazywającym przedmiot, czasownikom – nazywającym proces, przymiotnikom – nazywającym cechę przedmiotu, przysłówkom – nazywającym cechę procesu lub cechy, zaimkom jako wyrazom wskazującym oraz szeregującym liczebnikom (por. Milewski 1967).

Uściślić jeszcze trzeba, że przyjmuję klasyfikację wyrazów na części mowy zastosowaną przez autorkę w SD2, która – dysponując kontekstem wypowiedzeniowym – w przypadkach niejednoznacznych, form supletywnych, homonimii leksykalnej itp. (zob. SD2: 18–19) dokonała z pewnością właściwej kwalifikacji do poszczególnych klas funkcjonalnych. Jak uzasadnia H. Zgółkova (SD2: 18):

Ze względu na brak opracowanych ścisłych kryteriów, pozwalających na odróżnianie poszczególnych części mowy, przyjęto przy kodowaniu przede wszystkim kryterium syntaktyczne, tzn. rozpoznanie funkcji pełnionej przez dany wyraz w wypowiedzeniu.

Zaproponowana przez autorkę klasyfikacja wyrazów na części mowy może w niektórych wypadkach zachęcać do dyskusji. Zdają sobie oczywiście sprawę z możliwych wątpliwości,

jednak zawsze w takich sytuacjach konsekwentnie przyjmuję rozstrzygnięcia H. Zgółkowej oparte na wspomnianej funkcji syntaktycznej.

Ogląd listy rangowej według przybliżonych zasad potwierdza funkcjonalne zróżnicowanie dziecięcego słownictwa częstego, reprezentowanego przez wszystkie klasy części mowy. Charakterystykę liczbową i procentową poszczególnych części mowy na liście haseł częstych ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Słownictwo częste według części mowy

CZĘŚCI MOWY	LICZBA	PROCENT
Rzeczowniki	473	47,1
Czasowniki	248	24,6
Przymiotniki	70	6,9
Przysłówki	66	6,6
Zaimki	40	3,9
Wykrzykniki	25	2,5
Liczebniki	20	2
Partykuły	19	1,9
Spójniki	19	1,9
Przymyki	18	1,8
Hasła bez kwalifikacji	7	0,7
Ogółem	1005	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 1, wśród haseł częstych dominują wyrazy autosemantyczne, które łącznie stanowią 93,6 procent zgromadzonego materiału, niewielki natomiast odsetek (5,7 procent) zajmują wyrazy synsemantyczne. Dysproporcje te nie są jednak tak wyraziste, jeśli dane odniesiemy do struktury tekstu. Prawidłowością – zaobserwowaną też we wcześniejszych badaniach statystycznych (zob. Zgółkowa 1987: 16–17) – jest to, że stosunkowo niewielka liczba wyrazów pomocniczych ma wysoką frekwencję tekstową (łącznie 26,8 procent), tj.: spójniki – 12 136 (12,1 procent), partykuły – 7611 (7,6 procent) oraz przymyki – 7013 (7 procent). Jeśli idzie o wyrazy synsemantyczne, od razu warto też zauważyć inną jeszcze ich specyfikę. Otóż identyczna lub niemal identyczna ich liczba w słowniku nie oznacza ich identycznego udziału w strukturze dziecięcego tekstu mówionego, co ilustruje dość wyraźna przewaga spójników w tekście nad partykułami oraz przymykami.

W grupie haseł autosemantycznych z kolei słownik dziecięcy tworzą głównie rzeczowniki (47,1 procent) oraz czasowniki (24,6 procent), pozostałe zaś stanowią w przybliżeniu 22 procent.

W statystyce językoznawczej – jak dowodzą badacze (zob. Zgółkowa 1987: 10–11) – ciekawe rezultaty może przynieść analiza dziesięciu najczęstszych haseł w poszczególnych odmianach stylowych. Warto zatem przyjrzeć się dziesięciu najczęstszym wyrazom w SD2 według ich cech funkcjonalno-statystycznych (por. tab. 2).

Tabela 2. Dziesięć najczęstszych wyrazów w SD2

RANGA	HASŁO	CZĘŚĆ MOWY	FREKWENCJA	% W TEKŚCIE
1.	<i>i</i>	spójnik	4231	4,2
2.	<i>być</i>	czasownik	3973	3,9
3.	<i>nie</i>	partykuła	3332	3,3
4.	<i>ja</i>	zaimek	3165	3,2
5.	<i>ten</i>	zaimek	1954	2
6.	<i>a</i>	spójnik	1944	1,9
7.	<i>mieć</i>	czasownik	1920	1,9
8.	<i>się</i> ³	zaimek	1781	1,8
9.	<i>na</i>	przyimek	1735	1,7
10.	<i>on</i>	zaimek	1577	1,6
Ogółem			25 612	25,6

Źródło: opracowanie własne.

Na liście dziesięciu najczęstszych wyrazów (pokrywających ponad 25 procent wypowiedzi dziecięcych) znajdują się hasła reprezentujące wszystkie kategorie wyrazów pomocniczych, spośród zaś wyrazów autosemantycznych – czasowniki i zaimki. Najwyższa frekwencja tekstowa cechuje zaimki (łącznie 8477, tj. 8,5 procent) oraz spójniki (łącznie 6175, tj. 6,2 procent), za nimi zaś sytuują się kolejno: czasowniki (5893, tj. 5,9 procent), partykuła (3332, tj. 3,3 procent) oraz przyimek (1735, tj. 1,7 procent). Zaprezentowane dane nie zaskakują w świetle wcześniejszych badań statystycznych, w których podkreślano wysoką frekwencję słownictwa gramatycznego w tekstach (por. Sambor 1975: 8). Reprezentatywność zaimków łatwo uzasadnić stylem wypowiedzi mówionej, z tym można również wiązać znaczący udział wielofunkcyjnych spójników czy wielofunkcyjnej partykuły *nie*, w określonym też zakresie rolę czasowników jako słów

3 H. Zgółkowa (1987: 11) z obserwacji jego wysokiej rangi i frekwencji w różnych odmianach stylowych polszczyzny wyciąga następujący wniosek: „Pośrednio świadczy to m.in. o liczbie czasowników zwrotnych używanych w polszczyźnie”. Ranga i frekwencja zaimka zwrotnego *się* w SD2 wskazują, że spostrzeżenie badaczki jest aktualne w odniesieniu do współczesnych wypowiedzi dziecięcych.

posiłkowych. Wskazane prawidłowości nie zaskakują także dlatego, że można w nich zaobserwować „ogólne własności statystyczne języków naturalnych”, m.in. że „wyrazy autosemantyczne to w znacznej części słownictwo rzadkie, natomiast wyrazy gramatyczne to słownictwo częste” (por. Zgółkowa 1987: 17–18).

3. Opis jakościowy wyrazów autosemantycznych

Charakterystyka jakościowa wyrazów autosemantycznych obejmuje klasy semantyczne⁴, w określonym również zakresie ich funkcje syntaktyczne czy stylistykę. W podanych zakresach wskazuje się na cechy reprezentatywne, stanowiące o specyfice słownika dziecięcego. Tam, gdzie to konieczne, nie rezygnuje się, co oczywiste, z danych ilościowych.

Porządek opisu jakościowego wyznacza udział ilościowy poszczególnych części mowy: od nazywających rzeczowników, czasowników, przymiotników, przysłówków, przez wskazujące zaimki i wykrzykniki o funkcji ekspresywnej, do szeregujących liczebników.

Specyfiką *r z e c z o w n i k ó w* jest ich duże rozproszenie w słowniku oraz to, że w porównaniu z innymi częściami mowy sporo z nich, zwłaszcza tych z końca listy rangowej, ma identyczną frekwencję. W dziecięcym słowniku podstawowym hasła rzeczownikowe nie są aż tak liczne (ok. 60), większość bowiem należy do słownictwa związanego z tematyką rozmów. Jedne i drugie tworzą szereg kategorii znaczeniowych, „rozpadających” się jeszcze na podpoła tematyczne. Rzeczowniki bardzo częste i częste prezentują w kilkunastu grupach semantycznych⁵, charakterystycznych w mowie dzieci, odbijających „ich” świat ludzi, przyrody, miejsc, zabawy, nauki, przedmiotów itd. Repertuar nazw tworzą zarówno wyrazy podstawowe, jak i formacje od nich pochodne, głównie pozytywnie nacechowane określenia deminutywne.

A. Nazwy osób z typowymi podpolami, tj.:

– ogólne (wymieniam tu też te z różnymi odcieniami znaczeniowymi):

dziecko, ludzie, rodzic, pani, pan, kolega, koleżanka, dziewczyna, baba, dziewczynka, chłopiec, chłopak, dorosły, człowiek, gość, osoba, grupa, przyjaciółka, kobieta, mężczyzna, przyjaciel, bohater, złodziej, policja;

4 Tak jak już zasygnalizowałam we wprowadzeniu, zaproponowana klasyfikacja semantyczna wymagała arbitralnych decyzji badacza i nie jest z pewnością doskonała. Rzecz dotyczy zwłaszcza wyrazów, które ze względu na swoją wieloznaczność należą do różnych grup znaczeniowych. Arbitralne decyzje opieram jednak zarówno na znajomości wypowiedzi dzieci w wieku przedszkolnym, jak i na wiedzy na temat najbardziej prawdopodobnych znaczeń wyrazów używanych w ich tekstach. Przykładowo można podać takie hasła częste, jak: *pistolet, miecz, dinozaur*, ale być może też *autko czy samochódzik*, które w wypowiedziach dzieci są raczej nazwami zabawek niż innych przedmiotów z rzeczywistości pozajęzykowej. Na tej samej zasadzie rzeczowniki takie jak: *moc, karta, życzenie* czy czasowniki typu: *zbudować, zepsuć się* lokują w polu nazw związanych, najogólniej mówiąc, z rozrywką czy zabawą itp., natomiast wyrazy: *dziura, środek czy tył* – w klasie określeń oznaczających usytuowanie czy punkty w przestrzeni, a *początek, koniec* w grupie miar czasu. Wyraz *moc* w znaczeniu siły fizycznej lub duchowej motywuje głównie tekst piosenki wykonywanej w trakcie dziecięcych zabaw, tj. *Mam tę moc* (bajka *Kraina lodu* z 2013 r.), z tymi związane są też gry w karty, życzenia, zaklęcia czy czynności budowania z klocków, psucie zabawek itp. Z dużym prawdopodobieństwem sądzę też, że jeśli chodzi o wyrazy: *dziura, środek, tył*, dzieci używają ich głównie w znaczeniu usytuowania w przestrzeni, a słowa: *początek, koniec* – na oznaczenie danego momentu w czasie. To jedynie wybrane przykłady ilustrujące komplikacje w porządkowaniu znaczeniowym wyrazów, choć zdaję sobie sprawę, że można by pewnie wskazać jeszcze inne budzące pytania lub wątpliwości.

5 W zaproponowanej klasyfikacji odwołuję się do koncepcji H. Zgółkowej (1987), opracowanej na użytek polskiego słownika-minimum, jednak w sposób zmodyfikowany, wyznaczony przez zasób dziecięcych rzeczowników częstych.

– nazwy stopni pokrewieństwa:

mama, babcia, tata, dziadek, ciocia, tatuś, brat, mamusia, siostra, wuj, dziadzia, wujek, kuzyn, kuzynka, rodzina, dziadziusi, żona, matka, mąż, dziadzio, siostrzyczka, ciotka, córeczka, braci-szek, córka, mamusi, prababcia;

– nazwy zawodów, tytułów, funkcji:

lekarz, doktor, policjant, ksiądz, fryzjer, strażak.

B. Rzeczowniki związane z rozrywką, zabawą, wypoczynkiem, tradycją; tu też nazwy zabawek dziecięcych, postaci ze świata literatury, filmu dla dzieci oraz „szkolne”, tj.:

urodziny, prezent, zabawka, klocek, piłka, lalka, domek, książka, bajka, gra, zabawa, miś, księżniczka, piosenka, święto, choinka, spacer, konik, bałwan, dinozaur, smok, mikołaj, wakacje, gwiazdka, obrazek, sanki, sztuczka, elf, ludzik, pistolet, wróżka, balon, berek, film, telewizja, książeczka, list, zombie, autko, bombka, karta, kostka, niespodzianka, puzzle, spacer, życzenie, miecz, samochodzik, chowany, moc, muzyka, płyta, ślub, wierszyk, zdjęcie, karuzela, obraz, ołówek, układanka, kulka, kuleczka, kartka, kredka, kropka, klasa, literka, lekcja.

C. Nazwy pożywienia i posiłków, tj.:

obiad, słodycze, lód (deser), cukierek, jedzenie, mleko, tort, zupa, ziemniak, obiadek, czekolada, śniadanie, pieróg, chleb, jajko, pizza, jabłko, marchewka, soczek, zupka, ciasto, kawa, mięso, herbatka, picie, pomidor, ciastko, cukier, frytka, barszcz, kukurydza, ogórek, placek, herbata, jajo, szynka, czekoladka, kotlet, mięsko, pączek, winogrono, ciasteczko, cola, sok, sos, truskawka, woda, warzywo.

D. Nazwy roślin i zwierząt, tj.:

pies, kot, piesek, kotek, krowa, ryba, zwierzę, drzewo, kwiatek, kura, wilk, koń, kaczkę, kogut, królik, kucyk, świnka, krówka, rybka, trawa, ptaszek, zwierzątko, świnia, króliczek, mucha, słoń, dzik, kurka, lew, niedźwiedź, sarenka, ptak, motylek, pingwin, żaba, zając, żabka, łabędź, małpka, pająk, tygrys.

E. Nazwy części ciała, związane z anatomią człowieka, tj.:

ręka, oko, noga, głowa, ząb, włos, ucho, dupa, paluszek, buzia, brzuch, krew, rączka, serce, serduszek, nos, paznokieć, kolano, oczko, nóżka, rzesza, palec.

F. Nazwy przedmiotów codziennego użytku, sprzętów, urządzeń, materiałów, tj.:

komputer, telefon, łóżko, tablet, gitara, poduszka, przyczepa, telewizor, krzesło, komórka, okulary, myszka, szafa, świeczka, papier, kamień, wąż, piasek, farba, internet, klucz, kołdra, kubek, nożyczki, stół, kombajn, rzecz, pudełko, skrzypce.

G. Nazwy miejsc, przestrzeni (w tym jej punktów), ukształtowania terenu, tj.:

las, dwór, morze, pole, zoo, droga, plac, podwórko, farma, ulica, miejsce, miasto, tor, ziemia, państwo, park, wieś, piaskownica, plaża, kraj, ogród, góra, dół, basen, dziura, świat, strona, środek, tył.

H. Nazwy budynków i ich części, tj.:

dom, przedszkole, szkoła, sklep, pokój, szpital, zamek, wieża, kościół, dach, drzwi, garaż, kuchnia, więzienie, buda, kino, ogródek, schody, ściana, sala.

I. Nazwy zjawisk przyrodniczych, ciał niebieskich, tj.:

śnieg, lód, niebo, słońce, księżyc, powietrze, deszcz, przyroda.

J. Nazwy środków transportu, tj.:

samochód, auto, ciągnik, pociąg, rower, autobus, traktor, samolot, statek, motor, wózek, tramwaj, rowerek.

K. Rzeczowniki oznaczające czas, miary czasu, dni tygodnia, pory dnia i roku, tj.:

dzień, lata, czas, noc, chwila, lato, rok, zima, rano, tydzień, godzina, wieczór, niedziela, sobota, piątek, początek, koniec.

L. Nazwy ubioru, tj.:

but, sukienka, czapka, spodnie, bluzka, kurtka, majtki, ubranie.

M. Nazwy związane z życiem społecznym, ekonomicznym itp., tj.:

kasa, mandat, bilet, pieniążek, wojna, pieniądz, szczepionka, zakup, praca.

N. Nazwy abstrakcyjne, tj.:

miłość, szczęście, widzenie, prawda, głos, siła, uwaga, życie, pytanie, słowo, zadanie, zajęcie, pomysł, ogół, kolor.

Zasób nazw rzeczownikowych rozbudowują jeszcze nazwy własne, wśród których dominują imiona: *Mikołaj* ($r = 163; f = 71$) i dalej:

Ania, Zuzia, Tosia, Kasia, Kuba, Ola, Wiktor, Bartek, Misia, Janek, Michał, Zosia, Julka, Maja, Natalka, Gabrysia, Antek, Marta, Sandra, Hania, Karolina, Amelka, Halusia, Julek, Kinga, Marcin, Marysia, Wiktoria, Albert, Basia, Filip, Mateusz, Adaś, Beatka, Karol, Magda, Marek, Oskar, Szymon.

Nadto do zasobu częstych nazw własnych należą: nazwy serii zabawek, filmów, seriali dla dzieci (*Lego, Puchatek, Depot, Monster High, Barbie, Niko, Pony, Bolek, Scooby Doo*), nazwa państwa (*Polska*), nazwa miasta (*Poznań*), nazwy istot nadprzyrodzonych (*Bóg, Jezus*), nazwa związana z tradycją świąteczną (*Wigilia*).

Czasowniki – poza tym, że podobnie jak w innych odmianach polszczyzny pełnią funkcje gramatyczne – służą nazywaniu ważnych w świecie dziecka procesów. Udział ich w dziecięcym słowniku częstym według lokalizacji na liście rangowej oraz frekwencji jest zróżnicowany. Jak już wspomniano, czasowniki *być* ($r - 2; f = 3973$) oraz *mieć* ($r - 7; f = 1920$) sytuują się wśród dziesięciu najczęstszych wyrazów, inne (dodajmy tu jedynie wstępnie – z różnych grup znaczeniowych) zajmują pozycję wśród 50 najczęstszych wyrazów (np.: *lubić, chcieć, wiedzieć, móc, bawić się, mówić, chodzić*) o frekwencji w przedziale od 600 do 300, a nie brak i takich, które wypełniają ostatnie pozycje na liście rangowej z $f = 9$ (np.: *śmierdzieć, ubierać się, walczyć, wstawać, zaprowadzić, zbić, zepsuć się*). Czasownikowe hasła częste tworzą zatem zarówno pewien „trzon” dziecięcego słownictwa podstawowego, jak i należą do słownictwa tematycznego. Ich struktury znaczeniowej nie da się z pewnością ująć w sposób wyczerpujący, warto jednak wyróżnić kilka reprezentatywnych grup.

A. Zwraca uwagę – tak samo zresztą jak w innych odmianach stylowych polszczyzny (zob. Zgólkowa 1987: 44) – m.in. istotny udział (poza *być* oraz *mieć*) czasowników modalnych (*chcieć, móc, musieć, woleć, powinien*) oraz niefleksyjnych: *trzeba, można, wolno*.

B. W świecie dziecka sporo jest różnych form aktywności fizycznej, a w nazywaniu tychże sięga ono po czasowniki ruchu tak podstawowe, jak i derywaty, tj.:

chodzić, iść, pójść, jechać, jeździć, przyjsć, pojechać, przyjechać, lecieć, biegać, wchodzić, skakać, wejść, latać, pływać, tańczyć, uciec, gonić, przychodzić, wychodzić, wracać, uciekać, kręcić się, kopać, łapać, odejść, położyć, przynosić, zejść, przewrócić się, zjeżdżać, wstawać, zaprowadzić.

C. Aktywność werbalną człowieka nazywają dzieci za pomocą czasowników mówienia, a samo hasło *mówić* z pozycją 40 na liście rangowej oraz $f = 406$ należy uznać za podstawowe w słowniku dziecięcym, tak samo jak *powiedzieć*. Pole verba dicendi wypełniają nadto:

krzyczeć, rozmawiać, klócić się, kazać, gadać, opowiadać, opowiedzieć, pytać, zapytać.

D. Osobną grupę tworzą hasła nazywające czynności związane z zabawą, rzeczywistością przedszkola lub szkoły, tj.:

bawić się, umieć, czytać, rysować, uczyć się, budować, pisać, pobawić się, malować, układać, narysować, napisać, wygrać, uczyć, nauczyć, nauczyć się, pograć, zbudować, pomalować, przeczytać, sprawdzić, pokazywać, składać, chować się, rzucić, schować się, zepsuć się.

Poza grupami reprezentatywnymi istotną rolę w wypowiedziach dziecięcych odgrywa kilka jeszcze innych typowych klas, zwłaszcza czasowniki mentalne (*znać, wiedzieć, myśleć, wymyśleć, zapomnieć, pamiętać*), oznaczające widzenie i słyszenie (*popatrzeć, widzieć, zobaczyć, patrzeć, oglądać, słuchać, słyszeć, usłyszeć*), nazywające czynności życiowe (*jeść, zjeść, spać, pić*), charakteryzujące stany i procesy emocjonalne, zarówno pozytywne, jak i negatywne (np.: *cieszyć się, kochać, podobać się, śmiać się, lubić, płakać, bać się, bić*), stany fizyczne (np.: *usiąść, leżeć, położyć się, siadać, stanąć*).

Kolejne miejsce w hierarchii części mowy zajmują przymiotniki. Na liście rangowej znalazło się 70 haseł przymiotnikowych, choć oczywiście do słownika podstawowego należy mniej. Pierwszy według rangi i frekwencji jest przymiotnik *duży* ($r = 57; f = 251$), należący do kategorii wyrazów określających wielkość, rozmiary, wagę. Tę kategorię znaczeniową rozbudowują inne jeszcze przymiotniki z grupy podstawowych o rangach od 58 do 216 i frekwencjach od 250 do 51: *mały, wielki, malutki*, oraz zajmujące pozycje od 280 do 858 z frekwencjami od 38 do 10: *długi, krótki, ciężki*.

Reprezentatywną grupę tworzą przymiotniki nazywające kolory, należą one zarówno do słownictwa podstawowego, jak i motywowanego tematami wypowiedzi. Najwyższą rangą oraz frekwencją wyróżnia się wyraz *czzerwony* ($r = 137; f = 89$), kolejno zaś *czarny* ($r = 183; f = 60$) i *biały* ($r = 192; f = 58$). Kategorię tę wzbogacają określenia barw z rangą od 241 do 939 oraz frekwencją od 47 do 9: *żółty, różowy, zielony, kolorowy, pomarańczowy, brązowy, fioletowy, jasny*.

Poza tym szeroki repertuar przymiotników służy do określania czy wartościowania człowieka, jego – najogólniej rzecz ujmując – różnorodnych cech umysłu, psychicznych, fizycznych itp. Może się on odnosić też do zwierząt, przedmiotów, kulinariów czy innych zjawisk z otaczającej rzeczywistości. W klasie tej najwyższą rangę ($r = 66$) ma przymiotnik *dobry* z $f = 217$, natomiast pozycje od 122 do 986 z frekwencjami od 122 do 9 zajmują kolejno określenia:

fajny, nowy, stary, ładny, grzeczny, chory, ulubiony, prawdziwy, brzydki, zły, niegrzeczny, miły, głupi, niedobry, piękny, gruby, młody, śmieszny, straszny, zdrowy, wesoły, dziwny, pyszny, trudny, kochany, szybki, ciekawy, jeden, spokojny, wysoki, czekoladowy, następny, ostatni, brudny, normalny, smaczny.

Przywołane wyrazy, układające się nierzadko w antonimiczne pary, potwierdzają umiejętność formułowania przez dzieci ocen tak pozytywnych, jak i negatywnych.

Inne klasy znaczeniowe przymiotników nie są już tak licznie wypełnione hasłami, ale warto wymienić, że: określają temperaturę (*zimny*: $r = 720; f = 13$), właściwości (*twardy*: $r = 835; f = 11$; *prosty*: $r = 170; f = 68$), dotyczą życia społecznego (*polski*: $r = 697; f = 13$; *włoski*: $r = 717; f = 13$; *angielski*: $r = 852; f = 10$) lub mają charakter bardzo ogólny, tj.: *inny* ($r = 94; f = 164$), *cały* ($r = 114; f = 117$), *różny* ($r = 128; f = 99$), *potrzebny* ($r = 699; f = 13$), *ważny* ($r = 771; f = 12$), *zwykły* ($r = 775; f = 12$).

Nazywaniu cech procesów służy kilkadziesiąt haseł przysłówkowych⁶. Przysłówki nie należą do dziesięciu najczęstszych wyrazów na liście rangowej, choć wyraz *tak*, zakwalifikowany jako przysłówek z rangą 11 i $f = 1570$, wskazuje, że w strukturze tekstu istotną rolę odgrywa nazywanie sposobu wykonania danej czynności w sposób uogólniony, uwarunkowany sytuacyjnie, motywowany też, jak można sądzić, przykładami z literatury dziecięcej. Ponadto sposób wykonania czynności podlega ocenie według różnych kryteriów (etycznych,

6 Wśród przysłówków mamy m.in. do czynienia z wzmiankowanymi już dyskusyjnymi klasyfikacjami. Tak jak pisałam, za H. Zgółkową (SD2) do grupy tej zaliczam takie choćby wyrazy, jak: *tu, tutaj, wszędzie, teraz, wtedy, dużo, mało*. W innych opracowaniach (por. np. SGJP) *dużo* i *mało* to liczebniki, pozostałe zaś klasyfikuje się jako zaimki przysłówne.

estetycznych, tempa, kultury zachowania itp.), stąd w słowniku podstawowym oraz tematycznym lokują się określenia:

dobrze, dobra, fajnie, szybko, razem, ładnie, naprawdę, (na) pewno, super, grzecznie, strasznie, źle, brzydko, miło, normalnie, pięknie, inaczej.

Procesy (czynności) są też charakteryzowane według stopnia ich intensywności (tj.: *bardzo, prawie, mocno, pewnie, cicho*), ilości i wielkości czy ciężaru (tj.: *dużo, trochę, mało, troszkę, ciężko, pełno*), temperatury (tj.: *zimno, ciepło*), światła (*ciemno*).

W podstawowym zasobie słownika dziecięcego reprezentatywna grupa przysłówków (z rangami od 35 do 222 i *f* od 463 do 50) pełni funkcje temporalne (np.: *teraz, wtedy, potem, późno, dzisiaj, wczoraj, zaraz*), wraz z dodatkowymi informacjami o powtarzalności wykonywania czynności, jej częstości, długości trwania itp. (czyli: *już, czasami, zawsze, czasem, często, ciągle*). Zasób ten uzupełniają inne jeszcze przysłówkowe określenia czasu, lokujące się nieco niżej (ranga od 257 do 924 z *f* od 43 do 9) na liście rangowej haseł częstych, tj.:

najpierw, ostatnio, długo, nigdy, jutro, dawno, dopiero, dziś, wcale, niedługo, znowu, rzadko, nieraz, codziennie, akurat.

W słowniku występują też przysłówki lokatywne: mało precyzyjne *tu* ma wysoką rangę 39 z *f* = 411, *tutaj* – *r* – 60 z *f* = 244, *daleko* – *r* – 148 z *f* = 78, *wysoko* – *r* – 494 z *f* = 20, *blisko* – *r* – 575 z *f* = 16, *wszędzie* – *r* – 914 z *f* = 10.

Przywołane przysłówki bardzo częste oraz częste znajdują odbicie w składni tekstów dziecięcych, pełniąc funkcje typowych okoliczników miejsca, czasu czy sposobu (zob. Świącicka 1993b: 93).

Po grupie wyrazów nazywających sytuują się wskazujące *z a i m k i*. Właściwy dzieciom egocentryzm odzwierciedla wysoka ranga (*r* – 4) i frekwencja (3165) zaimka osobowego *ja*. Klasę tę rozbudowują inne zaimki osobowe, tak w słownictwie podstawowym, jak i tematycznym, z rangami od 10 do 293 oraz frekwencją od 1577 do 37, tj.: *on, ty, my, wy*. Sytuacyjny charakter wypowiedzi mówionej związany jest z kolei z używaniem zaimków wskazujących, wśród których określenie *ten* ma wysoką rangę 5 i frekwencję równą 1954. Do grupy tej należą również zaimki (ranga od 78 do 364; *f* od 197 do 29): *sam, tam, tamten*. Dość wysoką rangę (22; *f* = 820) ma zaimek dzierżawczy *mój*, oprócz którego w słowniku dziecięcym występują takie zaimki dzierżawcze, jak: *swój, nasz, twój* (ranga od 78 do 285; *f* = 197 do *f* = 38). Osobno warto też odnotować istotny udział i w słowniku, i w tekstach dziecięcych zaimka zwrotnego *się* (*r* – 8; *f* = 1781), i z tejże klasy zaimka *siebie* (*r* – 52; *f* = 283). Specyfika tekstu mówionego, ale też cechy rozwojowe mowy dziecięcej znajdują swój wyraz w typowych również zaimkach uogólniających i nieokreślonych (*taki, wszystkich, coś, kiedyś, ktoś, jakiś, nic, gdzieś, nikt, każdy, niektórzy, żaden, jakoś* – ranga od 12 do 554; *f* od 1519 do 17) oraz pytajnych i względnych (*co, gdzie, który, kiedy, jaki, kto, dlaczego, jak, skąd* – ranga od 54 do 762; *f* od 262 do 12).

Wyk r z y k n i k i, jak dowodzą badania H. Zgółkowej (1987: 18–19), są częstsze w polszczyźnie dziecięcej niż w słowniku osób dorosłych. Badaczka podkreśla, że zaobserwowana różnica

nie dziwi, gdyż wypowiedzi dziecięce „bardzo [...] nasycone są wyrażeniami emocjonalnymi, ekspresywnymi, co oczywiście przewija się w różnego typu wykrzyknieniach i pokrzykiwaniach [...]”. Dodaje też, że dorośli używają wykrzykników głównie w funkcji potwierdzenia czegoś, zdziwienia, zastanawiania się itp., rzadziej zaś jako wyraz emocji (por. Zgółkowa 1987: 19). Na analizowanej liście rangowej hasła wykrzyknikowe stanowią 2,5 procent całego zbioru, a ich udział w tekście to 1062 wyrazy, tj. 1,1 procent (czyli porównywalny z pokryciem tekstu przez liczebniki). Wykrzykniki, należące do dziecięcego słownika podstawowego, podobnie jak w polszczyźnie dorosłych, pełnią funkcje pragmatyczne: informują o zdziwieniu, zniechęceniu czy znudzeniu, zastanowieniu, potwierdzaniu itp. Pierwszy na liście rangowej ($r = 62$) wykrzyknik *o* ma $f = 237$. Za nim z rangą od 95 do 265 oraz z frekwencją od 152 do 42 mieszczą się: *cześć, mm, hm, a, e, okej, pa*. Podstawowy zasób rozwijają wykrzykniki o rangach i frekwencjach niższych (ranga od 348 do 999, frekwencja od 30 do 9), wśród których, oprócz tych pragmatycznych, więcej jest typowo dziecięcych i ekspresywnych:

hi, he he, ej, mhm, cześć, uhm, halo, aha, ha-ha, ble, mniam, eche, kurwa, pa-pa, hau-hau, yhl//yhh.

Liczebniki częste w słowniku dziecięcym są najmniej liczne wśród haseł autosemantycznych, a ich udział w strukturze tekstu to 1080 wyrazy, tj. 1,1 procent. Można zatem sądzić, że porządkowanie, szeregowanie czy – jak pisze H. Zgółkowa (1987: 39) – „nadanie pewnej precyzji ludzkemu działaniu, myśleniu, mówieniu” nie jest jeszcze tak ważne w polszczyźnie dziecięcej. Słownik podstawowy (z rangą od 61 do 214 i frekwencją od 243 do 53) tworzą liczebniki główne, tj.: *jeden, dwa, trzy, cztery, pięć*, oraz dwa liczebniki porządkowe – *drugi* ($r = 120$; $f = 111$), *pierwszy* ($r = 214$; $f = 53$). Pozostałe liczebniki z frekwencją od 37 do 9 zajmują pozycje w przedziale od 292 do 943 na liście rangowej, rozbudowują podstawowy zasób liczebników głównych (tj.: *sześć, sto, dziesięć, osiem, dwadzieścia, siedem*), porządkowych (tj.: *trzeci, czwarty*) oraz uzupełniają go o inne jeszcze klasy, tj. liczebniki nieokreślone (*ile, tyle, wiele, kilka*) i liczebnik ułamkowy *pół*.

4. Opis jakościowy wyrazów pomocniczych

Mimo ograniczonej liczby wyrazów pomocniczych w słowniku dzieci odgrywają one, tak samo zresztą jak w innych odmianach polszczyzny, ważną rolę w ich tekstach. Wśród wyrazów pomocniczych wyróżnia się grupa spójników w prostych lub przejrzystych morfologicznie, pełniących funkcje wskaźników zespolenia w charakterystycznej dla dzieci strukturze składniowej ich wypowiedzi (np. dominacja wypowiedzi współrzędnie złożonych łącznych, dalej też przeciwstawnych, spośród zaś hipotaktycznych – wypowiedzi okolicznikowych czasu czy przyczyny – więcej na ten temat zob. Świącicka 1993a). Ze względu na swoją wielofunkcyjność (łączność, przeciwstawność, wynikowość itd.) w mówionej odmianie polszczyzny szczególnie miejsce (pierwsze na liście rangowej) zajmuje spójnik *i*, cechujący się w tekstach dziecięcych, jak już wspomniano, największą częstością użycia ($f = 4231$). Wśród dziesięciu najczęstszych haseł na szóstej pozycji lokuje się spójnik *a* ($f = 1944$), istotny wskaźnik zespolenia w licznych dziecięcych wypowiedzeniach przeciwstawnych, ale też jako mało precyzyjny znaczeniowo w łącznych, wynikowych i innych. Osobno warto jeszcze

zwrócić uwagę na wysoką rangę i frekwencję spójników: *bo* ($r = 15; f = 1199$), *jak* ($r = 18; f = 1025$), *to* ($r = 21; f = 874$), *że* ($r = 24; f = 757$), nieco niższą: *żeby* ($r = 53; f = 269$), *albo* ($r = 59; f = 244$) oraz: *co* ($r = 63; f = 228$), *czy* ($r = 118; f = 113$). Pierwszy dominuje w niezrzedkach w składni dziecięcej wypowiedzeniach podrzędnych z członem okolicznikowym przyczyny, drugi zaś z racji swojej wielofunkcyjności jest istotnym wskaźnikiem zespolenia w różnych typach wypowiedzeń, głównie okolicznikowych czasu (w charakterystycznym zwłaszcza schemacie *jak... to*), ale też warunkowych, okolicznikowych miejsca czy dopełnieniowych. Brak precyzji syntaktyczno-semantycznej to także cecha *to* jako wskaźnika zespolenia w wypowiedzeniach wynikowych czy przeciwstawnych. Typowe z kolei w składni dziecięcej wypowiedzenia dopełnieniowe wprowadza przede wszystkim spójnik *że*, również wielofunkcyjny (m.in. w wypowiedzeniach podmiotowych, okolicznikowych celu, skutku czy sposobu). Wielofunkcyjność uzasadnia ponadto istotny udział w słowniku spójników *żeby* (por. wypowiedzenia okolicznikowe celu, ale i okolicznikowe warunku, okolicznikowe sposobu, dopełnieniowe), *co* (por. wypowiedzenia okolicznikowe czasu, okolicznikowe miejsca, dopełnieniowe, podmiotowe, przydawkowe), *czy* (wypowiedzenia rozłączne, podmiotowe, dopełnieniowe) (por. Świącicka 1993a). Pozostałe spójniki częste należą do słownictwa tematycznego: *jakby*, *gdy*, *aż*, *czyli*, *więc*, *ani*, *niby*, *niż*, a ich cechą stylistyczną jest przynależność zasadniczo do polszczyzny pisanej.

Partykuły nie należą do haseł licznych, ale ich rola w strukturze tekstu jest tak samo ważna jak innych wyrazów pomocniczych. Właściwa im funkcja ekspresywna współistnieje z funkcjami: syntaktyczną, semantyczną czy stylistyczną. H. Zgólkowa (1987: 39), nawiązując do nazwy *modulanty* (Jodłowski 1976), pisze o ich pragmatyce ujawniającej stosunek mówiącego do treści wypowiedzi – wartościowanie, funkcje życzenia, pytania, twierdzenia, wyraz zdziwienia, zaskoczenia itp. W takiej roli czy rolach w słowniku dziecięcym występuje kilkanaście partykuł. Znaczący udział w strukturze tekstu mają wielofunkcyjna partykuła przecząca *nie*, przypomnijmy – trzeci wyraz na liście rangowej z bardzo wysoką frekwencją, tj. 3332, oraz (typowa w stylu mówionym) partykuła *no* ($r = 14; f = 1421$). W dziecięcym słowniku podstawowym lokują się nadto:

jeszcze ($r = 25; f = 612$), *to* ($r = 32; f = 510$), *tylko* ($r = 36; f = 445$), *też* ($r = 37; f = 430$), *nawet* ($r = 83; f = 180$), *chyba* ($r = 90; f = 165$), *by* ($r = 111; f = 120$), *może* ($r = 112; f = 120$), *właśnie* ($r = 127; f = 100$), *przecież* ($r = 217; f = 51$).

Nieco niższą rangę mają z kolei:

niech ($r = 386; f = 27$), *byle* ($r = 419; f = 24$), *oczywiście* ($r = 438; f = 23$), *raczej* ($r = 621; f = 15$), *choć* ($r = 673; f = 13$), *niestety* ($r = 13; f = 13$), *co* ($r = 861; f = 10$).

Semantyka przywołanych partykuł jest zróżnicowana, choć – uogólniając – zwraca uwagę modalność prawdopodobieństwa, wątpliwości obok pewności. Niewątpliwie istotny udział partykuł w tekście dziecięcym uzasadnia również ich pomocnicza funkcja w ciągle jeszcze skomplikowanym dla dziecka na etapie przedszkolnym procesie zdaniotwórczym, zważywszy też na fakt, że mogą one występować w roli równoważników zdań (por. *Nie. No.*).

Hasła przyimkowe również nie są częste na liście rangowej SD₂, jako że jest ich w ogóle niedużo w systemie polszczyzny (zob. Zgólkowa 1987: 38). Te, które znalazły się wśród dziecięcych haseł bardzo częstych, mają wysoką rangę i frekwencję:

na ($r = 9; f = 1735$), *w/we* ($r = 13; f = 1460$), *z/ze* ($r = 16; f = 1199$), *do* ($r = 17; f = 1081$), *po* ($r = 50; f = 289$), *od/ode* ($r = 64; f = 227$), *za* ($r = 65; f = 220$), *o* ($r = 79; f = 195$), *u* ($r = 80; f = 195$), *dla* ($r = 98; f = 147$), *przez/przeze* ($r = 206; f = 55$), *bez* ($r = 223; f = 49$), *pod/pode* ($r = 239; f = 47$).

W przedziale od 300 do 500 lokują się przyimki: *przed/przede* ($f = 27$), *przy* ($f = 24$), *koło* ($f = 19$), natomiast *obok* z $f = 12$ ma rangę 743. Podane przyimki w większości więc należą do podstawowego słownika dziecięcego, w polszczyźnie mówionej w ogóle są dość ekspansywne z racji ich wielofunkcyjności (zwłaszcza: *na*, *w*, *do*), wchodzą w skład wyrażen przyimkowych, pełniących typowe dla składni dziecięcej funkcje syntaktyczne, tj.: okolicznika czasu, miejsca, sposobu, niekiedy też dopełnienia i przydawki (por. Świącicka 1993a).

5. Na zakończenie

Analizy dziecięcego słownika częstego zaprezentowane w niniejszym szkicu oparto na metodach i technikach lingwistyki statystycznej oraz semantyki językoznawczej. Uzyskane dane ilościowe pozwalają stwierdzić, że słownictwo częste stanowi 14 procent, natomiast słownictwo rzadkie – 86 procent słownika dziecięcego. Wyrazy częste, mimo że nieliczne, pokrywają ponad 86 procent tekstu dziecięcego, natomiast rzadkie w tekście stanowią niewiele ponad 13 procent. Wśród haseł częstych dominują wyrazy autosemantyczne, które łącznie stanowią 93,6 procent, niewielki natomiast odsetek (5,7 procent) zajmują wyrazy pomocnicze, odznaczające się jednak dość wysoką (prawie 27 procent) frekwencją tekstową.

Z kolei opis jakościowy częstego słownika dziecięcego potwierdza reprezentatywność grup znaczeniowych odzwierciedlających świat dziecka, w którego centrum są osoby (zwłaszcza bliskie), zabawa, rozrywka, nauka, ruch, uczucia itd. Pozwala także stwierdzić, jak ważne funkcje syntaktyczne czy pragmatyczne pełnią poszczególne klasy wyrazów w mówionych tekstach dziecięcych.

Wyniki opisu ilościowego oraz jakościowego dziecięcego słownika częstego zasadniczo, jak już wcześniej pisałam, nie zaskakują. Są one zgodne z prawidłowościami statystycznymi w tekstach innych odmian polszczyzny, z cechami języka naturalnego, choć w jakimś stopniu też osobliwe, jako że warunkowane właściwościami rozwojowymi mowy dziecka oraz cechami stylu mówionego.

Charakterystyka słownika częstego dzieci w wieku przedszkolnym nie wyczerpuje problemu badawczego. Jej dopełnieniem powinien być opis słownika rzadkiego i bardzo rzadkiego. Na tym etapie wyniki analiz zawarte w niniejszym szkicu oraz w artykule sprzed lat (Świącicka 1998: 99–113) stały się punktem wyjścia do porównań i sformułowania pewnych uwag natury ogólniejszej na temat stałości lub zmienności słownika dziecięcego końca XX i początku XXI wieku (zob. Świącicka, w druku)⁷.

⁷ Zainteresowanych wskazaną problematyką odsyłam do rozważań przedstawionych w przywołanym szkicu. Zachęcając do lektury, dodam, że prowadzę w nim badania porównawcze nad częstym słownikiem dziecięcym na podstawie SD₁ oraz SD₂.

Wykaz skrótów

r – ranga wyrazu na liście słownictwa statystycznie częstego
f – frekwencja hasła w tekstach o objętości 100 000 użyć wyrazów

Bibliografia

- Brzezińska A., Zgólkowa H. 1982: *O potrzebie badań frekwencyjnych nad słownictwem dzieci w wieku przedszkolnym*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 1, s. 81–89.
- Bułczyńska K. 1987: *Gramatyczna charakterystyka słownictwa literatury dla dzieci (na przykładzie tekstów z dwutygodnika „Miś”)*, [w:] M. Preyner (red. nauk.), *Język – teoria, dydaktyka. Materiały VIII Konferencji Młodych Językocznawców-Dydaktyków, Karpacz, 3–6 III 1983*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce, s. 11–125.
- Jodłowski S. 1976: *Podstawy polskiej składni*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Milewski T. 1967: *Językocznawstwo*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Sambor J. 1974: *Słownictwo bardzo częste w pięciu stylach polszczyzny pisanej (I)*, „Poradnik Językowy”, z. 9, s. 466–475.
- Sambor J. 1975: *O słownictwie statystycznie rzadkim*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SD1: H. Zgólkowa, K. Bułczyńska, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1987.
- SD2: H. Zgólkowa, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym w latach 2010–2015. Listy frekwencyjne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016.
- SGJP: M. Woliński, Z. Saloni, R. Wołosz, W. Gruszczyński, D. Skowrońska, Z. Bronk, *Słownik gramatyczny języka polskiego*, wyd. 4 online, Warszawa 2020 (online: <http://sgjp.pl>).
- Szuman S. 1968: *Rozwój treści słownika dzieci. Zagadnienia i niektóre wyniki badań*, [w:] S. Szuman (red.), *O rozwoju języka i myślenia dziecka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Święcicka M. 1993a: *Charakterystyka składniowa wypowiedzi dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Święcicka M. 1993b: *Wyrazy nazywające rzadkie w Słownictwie dzieci w wieku przedszkolnym*, „Studia Filologiczne”, z. 34(14), s. 129–140.
- Święcicka M. 1998: *Wyrazy częste w słownictwie dzieci w wieku przedszkolnym*, [w:] Ł.M. Szewczyk (red.), *Varia Linguistica*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 99–113.
- Święcicka M. (w druku): *Dziecięce słownictwo częste końca XX i początku XXI wieku. Kilka uwag porównawczych*, „Prace Językocznawcze”.
- Zgólkowa H. 1983: *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej. Lista frekwencyjna i rangowa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Zgólkowa H. 1987: *Ilościowa charakterystyka słownictwa współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.

Badania potwierdzają zarówno trwałość, jak i zmienność leksyki dziecięcej na przestrzeni ponad trzydziestu lat. Stabilność wyraża się w identycznym udziale i hierarchii poszczególnych klas funkcjonalnych oraz w trwałości reprezentatywnych kategorii znaczeniowych. Natomiast w strukturze wewnętrznej klas i kategorii znaczeniowych da się zaobserwować dynamikę wykładników językowych, którą warunkuje szereg procesów tak zewnętrznojęzykowych, jak i wewnątrzjęzykowych. Przykładowo można podać, że w przeszłości takie wyrazy, jak *komputer* ($f = 4$) czy *komórka* ($f = 1$) należały do wyrazów rzadkich lub bardzo rzadkich, w nowym zaś materiale badawczym mieszczą się w klasie wyrazów bardzo częstych bądź częstych (por.: *komputer* – $f = 47$, *komórka* – $f = 11$). W słowniku dziecięcym nie było nazw: *tablet*, *internet*, *puzzle*, *pizza* czy *cola*, natomiast dziś tworzą one tematyczny zbiór hasel częstych. Współcześnie w słowniku częstym dzieci są wyrazy: *super*, *okej*, *pa-pa*, w ogóle nienotowane w SD1. Na liście hasel obecnie częstych zwraca niewątpliwie uwagę wykrzyknik *kurwa* w funkcji przekleństwa, który w przeszłości wprawdzie notowano, ale wśród rzeczownikowych hasel rzadkich.

Summary

Lexical and statistical reflections over the statements of preschool children. Part 1 – frequent vocabulary

Keywords: statistical linguistics, children's dictionary, parts of speech, semantics.

The purpose of this essay is to characterize statistically frequent words in a pre-school children's dictionary, including both their functional and semantic structure. Analyses conducted in the field of statistical linguistics and linguistic semantics confirm the small share of frequent words in the dictionary and their significant role in the structure of spoken texts. Frequent entries are mostly autosemantic words, especially nouns and verbs. On the other hand, frequent auxiliary words, although not very numerous, are characterized by high ranks and text frequencies. The dictionary is based on representative meaning groups that reflect the child's world, experiences and feelings. The observed quantitative and qualitative features of the children's frequent dictionary confirm the statistical regularities of the texts of other varieties of Polish, they are consistent with the properties of the natural language, the spoken style and the developmental properties of the child's speech.